

پہیکہریٰ خوداوەندا دایک

ل باژیری زاخو

قەكۆلینەكا دیروکی بەلگەنامەیی

محەمەد ئەحمەد مستەفا

رێقەبەری شینوارین زاخو

کور تیا شه کولینا :

ئهف شه کولینه خواندنه که لسهر پهیکه ری خوداوهندا دایک که هاتیه دیتن ل شاری زاخو لدهمن شه کولینان ل سهنته ری زاخو لسالا ۲۰۱۵ ژ لای شه کولهری شه. وئامازه هاتیه دان بو بابهتن دهستیپکا پهیدابوونا خوداوهندا دایک ل دهقهری. ههروهسا ئامازهدان بو هندهک جهین شوینهواری کو شه جوره پهیکه ری ئی هاتنه دیتن ژ چهرخین جودا جودا دکهل وینهیان ژ ههریما کوردستانا ئیراقی وژ نافهراست وباشوری ئیراقی وژ باکوری سوریا (کوردستانا روژنافا) وباشوری روژنافای تورکیا وئانا تیبینین روهن لسهر پهیکه ری ول داوینی ژ نهجامان دنافهرا چهرخی کو پهیکه ری ژوی چهرخی. بو زانین شهف شه کولینه لسهر پارچهیه کا شوینهواری ل زاخو. چونکه هیچ شه کولینهک لسهر شوینهوارین زاخو نینن.

گهلهک ژ میناکین شه خوداوهندی هاتینه دیتن ژ جه وسهردهمین جیاواز دهسیپدکت ژ چهرخی بهری یی نوی و چهرخی بهری یی کانزای وهندهک خالین ههفیشک ههنه دنافهرا فان پهیکه ران دا دهه مان دم دا خالین جودایی ژی ههنه. ئی نافهروکا زوربهیا وان ئیکه. وچونکه شهف جوره پهیکه ره لگهلهک دهقهران هاتیه دیتن ژ بهر هندی ئهم دی هندهک ژ فان جهان دنه نیاسین نهبتنی ل کوردستانا باشوربه لکو ل کوردستانا روژنافا وکوردستانا باکور.

جهین تنوینهوارین ههلبزارتی ل ههریما کوردستانا وناقهراستا ئیراقی کو خوداوهندا دایک ل هاتی دیتن :

ل دهسیپکی دی هندهک جهین شوینهواری ژ ههریما کوردستانا ومکران ههروهسا ژ نافهراستا ئیراقی. وئی دهست ب (چهرمو) کهن ل نیزیکی شاری چهچه مال ل روژه لاتا کهرکووکی که ماموستا ر.ج. بریدوود ژ زانینکهها مه شینگن یا نه مریکی بکارین لیگه ریان و شه کولینا رابوووی ل جهی نافهبری دنافهرا سالی ۱۹۵۰-۱۹۵۱. بلندی کری ۲۳ مینتره ل گوویتکا جیاپیه کی کهلهک خوار وفرهک. شهف گره ژ ۱۵ جینین ئاکنجیووونی پیک دئیت و دیروکا وی هاتیه دهستنیشان کرن ژ لای ماموستا بریوودی شه وئهو دزفرینت بو نیزیکی ۶۵۰۰ سالا پ.ز. وگوندی چهرمو کهفنترین کوندی چاندنی یه ژ چهرخی بهری یی نوی. ل فی کوندی پهیکه رین خوداوهندا دایک هاتینه دیتن ژ تهقنا سوتی. پهیکه رین وان خوداهندان قهلهو بوون و زکیر. وهندهک ب رهنگی سور هاتینه رهنگ کرن (کسار: ۱۹۸۳: ۳۵). وهاته شروفه کرن و دیارکرن کو شهف کهفنترین میناکه بو خوداوهندا دایک د کومه لگه هین جوتیاری دا د چهرخی بهری یی نوی دا (باقر: ۲۰۰۹: ۲۲۵).

گهورینا چهرخی بهری یی نوی ودهستیپکا پهیدابوونا باورین ئاینی :

دیاره کو گهورینا پهیدابووی لسهر مروفی ل دووماهیا چهرخین بهری یی کهفن ودمرکهفتنا مروف ژ قوناغا نیچیری وکومکرنا خوارنی وئاکنجی بوون د شکهفتا دا وچوون بهرهف ئابوری خودان کرنا تهرش وتهوالی و بهرهه ئینانا خوارنی (لوید: ۱۹۹۳: ۳۴). دئیت ههژمارتن ژ گرنترین گهورین پهیدابووی ل وی دهمن ل دهقهرین روژه لاتا نیزیکی ب گشتی ودهقهرین باکوری دنافهرا ههردوو روویاران دا (میسوپوتامیا) ب تاییهتی که نافداره ب شورهشا چهرخی بهری یی نوی (نیولی) چونکه مروف ئیدی ژیاپیه د کومین ئاکنجی دا. ههروهسا پهیرهموکرنا چاندنی و خودانکرنا گیانهومران (النجم: ۲۰۱۱: ۱). وهوسا دی بینن ههریما کوردستانا دقان قوناغا را دهریاس دبت چونکه کورمپانا شورهشا نیولیسی بوو. ولسهر جیاپین کوردستانا ئهوین دهاتن ئافدان ب ئافا بارانان مروف بتنی مژویلی نیچیری بو یان دگه ریا ژ بو کومکرنا خوارنی هاته گهورین و دوور جوتیارهک کریدای ب ئاخه کا بجویک شه و خوارنا خوه ژ پهیدا کر (رو: ۱۹۸۶: ۲۷) و شهف بوو جهی هندی کومه لگه ه وگوند پهیدابین (لوید: ۱۹۹۳: ۳۷). و شهف گهورینه جیه جی بوون د ژیا نا مروفی دا ل دهقهرنا زاخو. و دکهل فان گهورینا هندهک گهورینین دی پهیدابوون وژ وانا پهیدابوونا توفی ئاینی و په رستنی. و ئیکه م بهرستکه ره پهیدا بووی کریدان دکهل ئهردی وهیزین سروشتی یی بهرهه مدار (باقر: ۲۰۰۹: ۲۲۱) لسهر وینی پهیکه ری ژنی. هندهک د وینی زکیری دا و په یوهندی دارب زیدهی شه (حنون: ۱۹۷۸: ۲۲). و شهف پهیکه ره به لاق بوون د روژه لاتا نیزیکی دا و باکوری میسوپوتامیا دا ب رهنگ و قهبارین جودا جودا.

شهف گهورینه جیه جی بوون د ژیا نا مروفی دا ل دهقهرنا زاخو. و دکهل فان گهورینا هندهک گهورینین دی پهیدابوون وژ وانا پهیدابوونا توفی ئاینی و په رستنی.

پهیکهري
خوداوهندا دايك
ل گوندي چرمو

دېن چاډيريا ستن لويده وفوناد سه فري وژنه جامي فه كوليني
۱۶ چينين شوينه واري دياريوون ژ پينج ده مين شارستاني (باقر:
۲۰۰۹: ۲۳۲). و پهيكهريين خوداوهندا دايك دناڅ جهرکين
فه شارتنا زاروکان هاتنه ديتن دگهل هندهک نامانان کو دبت
هاتين پر کرن ژ خوارني ودبت نه فه ناماژه بت کو باومري
بوون ب ژيانا پشتي مرنی (ساکز: ۱۹۷۹: ۳۱). ونيک ژ شان
پهيكهران ل چينا پينجي هاته ديتن (النجم: ۲۰۱۱: ۷).

ههروهسا مه هندهک جهين هلبزارتين ژ چهرخي بهري يي
کانزاي کو پهيكهري خوداوهندا دايك لي هاتينه ديتن ههروهسا ژ
جهي (گري هه سونه) که دکهفت باشوري موسل وياشوري
ناوجهداريا (شوره) بدووراتيا ۸ کم روژ نافي رووياري ديجله وبيشي
نافي هاتيه نافدان ژ بهر نافي گوندي هه سونه که ۳۰۰ ميتر
ژي دووره ب شيوازي لاکيشه يه. وقهباري وي ۲۰۰ x ۱۵۰ x ۷.
وريشه بهريا شوينه وارين ثيراهي بکاري ليکولبنان رابووويه لشي جهي

يارم تبه :

لدمه قه كوليان ل كرى يارم تبه ول سالىن ههشتيان ل چوار گوشهيا ل كويراتيا ٦.٤ پهيكهريين خوداوهندا هاتن ديتن كو ژتهقنى بوون. وجوانكارى لسهر ههبوون ودبت رستك بن. ول كويراتيا ٥.٣ - ٥.٤ م ديسان پهيكهرهاتن ديتن كودزقرن بو چهرخى حلف. (١٩٨٣:٤٣:Merpert).

جوخاماسى:

جهنى جوخاماسى كو دكهفت نيزيكي شارى مهندلى كو د سالىن ١٩٦٧-١٩٦٨ از قه كوليان لى هاتينه كرن. ل چوار چينين ئاكنجى بووى دزقرن بو هزارا شهن پ.ز. كو جههكى نزمه دريژيا وى دكهفت ٢٠٠ م ويلنديا وى دناقبهرا ٢-٥ م ژمارهك ژ پهيكهريين ژنان لى هاتنه ديتن ژتهقنا قه لاندى كو هاتينه جوانكرن ب رهنگان وهيلين رهنك تارى ب دريژيا ٧ سم (اوتيس: ١٩٨٨: ١٢٧) ودزقرت بو دهمى سامهراء.

پهيكهري
خوداوهندا
دايك
ل دقهرا
جوخاماسى

گرين يارم تبه كه دكهفته باشورى روزنآفاى تهلهعضر ل دهقرا شنكالى ل باكورى روزنآفاى مووسل. بيكهاتيه ژسى كركان. هاتيه قه كوليان لسالا ١٩٦٩ ژ لايى كومهكا شوينهواريا سوفيتى. وهندهك پهيكهريين خوداوهندا دايك هاتنه ديتن. سهروچاقين وان لهغهر بوون وستوين وان دريژ وزراف وبرهنهكى كو دبت بيچانهك لسهرى بت. دكهل نيشانين لبهركرنا زيرى. ونيشانين جوانكارى (لويد: ١٩٩٣: ١١٦). وژ يارم تبه ولدমেى كاركرنا شوينهوارين سوفيتى لسالا ١٩٧٦ ويتايهت ل باكورى كرى و د چوار گوشهيا ١٩ م ب كووراتيا ٥.٦٥ م - ٥.٤٥ م پهيكهركهكى كهلهك جوان ين خوداوهندا دايك هاته ديتن كو ژتهقنى هاتيه دروست كرن. ورهنكى وى زهر كو دايكهكا كهنجه ویدهستين خوه سينگين خوه ين رويس كرتينه. وخودان زنجيرهكا زيرى يه وبازنگ ورستك ويرجهك دريژ برهنكى رمش كو دزقرت بوروشهنبيريا حلف. (١٩٨١:٢٢:merpert).

دهمين سهردهمى بهرى يى كانزاي :

١- بهرى- كانزايين كهفن: ل دهوروبهريت سالىن ٥٦٠٠ پ.ز. ا.دهمى ههسونه. ب.دهمى سامهراء.

٢- بهرى كانزاي ناخين: هزارا پينجى پ.ز.

١. سهردهمى حلف : ١. حلف ين كهفن ٢. حلف ين ناخنجى ٣. حلف ين درهنگ.

ب.عوبهيد ين نيكى (قوناغا نهريدو. چينين ١٥-١٩ ل نهريدو). ج.عوبهيد ين دووى : (حاج محمد وسهرى عومين).

٣- بهرى كانزايين درهنگ : ٣٥٠٠-٤٠٠٠ پ.ز.

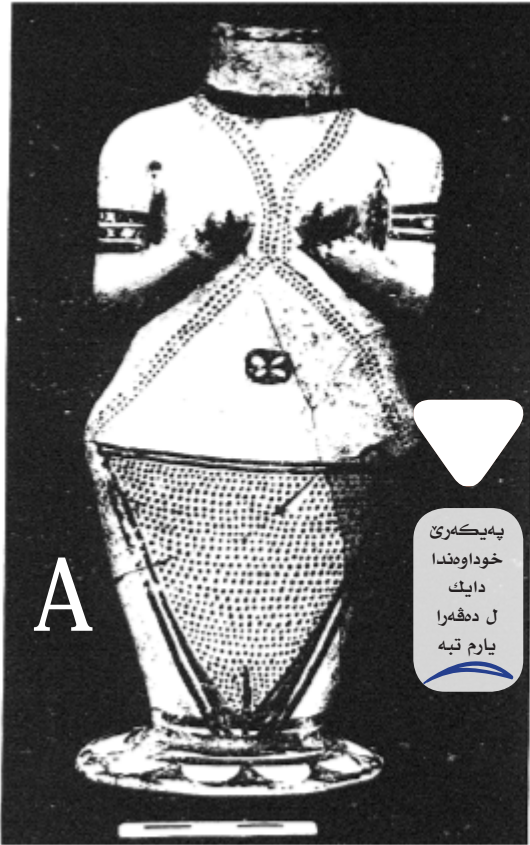
١. عوبهيد ين سين (عوبهيد ين كهفن بهرى نها).

ب.عوبهيد ين چوارى (عوبهيد ين درهنگ بهرى نوكه).

ج.دهمى ومركاء :

١. ومركاء ين كهفن (چينين ٨-١٢) ل ومركاء . ٢. ومركاء ين

ناخنجى . (باقر : ٢٠٠٩: ٢٣١).

پهیکه ری
خوداوندنا
دایک
ل دهقرا
یارم تبه

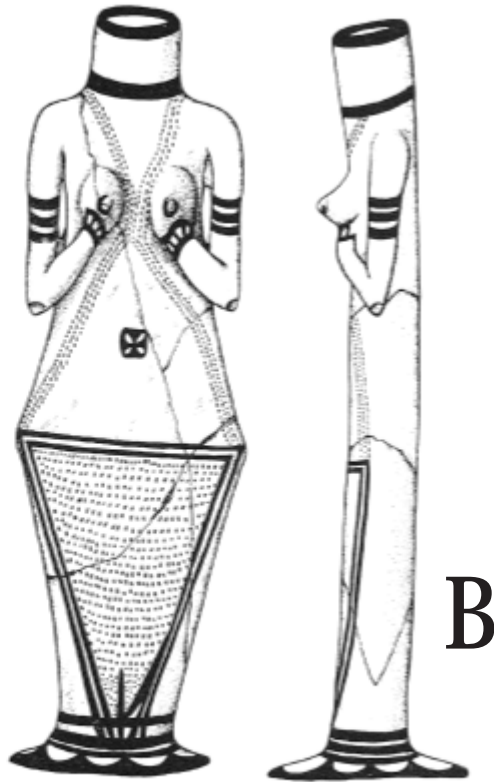

Fig. 10

گرځ قالینج ټاغا :

دکهفیته نیزیکې سامهراء ول ساللا ۱۹۶۴ زانای شوینه وارین ټیراقی بهه نام ټه بو الصوف بکارین لیگه ریان وځه کولینې ل قی کری بوو . وپینج ټاستین ټاکنجی بوونې دیتن دکهل ۱۰۰ مهزاران پ تریا وان دبن بنی خانیا دا بوون . ودناقدا کومه ک پهیکه رین مروشان هاتنه دیتن کو ژ مه رمه ری چیکری بوون . (لوید : ۱۹۹۳ : ۹۹). وهه می ب شیوازی راوه ستیان لسهر بیان . وده ستین وان لسهر زکین وان . بی کو دانن لسهر سینگین خوه . و بو سه رده می سامراء دزقرن .

پتتکه ک ژ وان پهیکه ری
خوداوندین دایک د رهوتنا
دووگیانیی دا بوون .

گرځ قالینج ټاغا :

دکهفیته پاریزگه ها هه ولیری ب دووراتیا ۱ کم ل باشوری که لهی . ول ده سییکا سوپاتا ساللا ۱۹۶۶ زانای شوینه واران یی وهه رگری (بهه نام ابو الصوف) رابووو ب کریارین دیتنا قی جهی بو ماوی ۸ روزان . وپاشی ل مه ها ټاداری ژ ساللا ۱۹۶۷ ز ځه کولین بدای ټینان . ول هاقینا ساللا ۱۹۶۸ ز بو جارا سیی رابوو بکارین ځه کولینې ول سی چینان پاشماوه مین ټاځادانیا ټایینی هاتنه دیتن دکهل ین ټاکنجی بوونې و دبندا گورین زاروکان و پهیکه رین ب شیوازی ټنی هاتن دیتن روینشتی و دیار بو کو زکپر بوون (ابو الصوف : ۱۹۶۹ : ۸). وژمارا وان پهیکه ران ۴۷ بوون ین مروشان وکیانداران . وگر دزقرت بو ده مین دیروکی ین جودا جودا و ژوانا حلف وعوبهید و ومرکاء (بهه : ۱۹۷۰ : ۳۱).

ٲور :

ناقى وى يى نوى ومركائه. وئهو شارى (ئىرىكه) كه د تهوراتى دا هاتيه (لويد: ١٩٩٣: ٦٧). ل سالا ١٩١٢ ئەلمانان لى جهى فهكولين ئەنجام دايه وژ ئەگهري شمري راوستان. ئى جارهك دن لسالا ١٩٢٨ فهكولين دووباره كرن (ئوتيس: ١٩٨٨: ١٠١). وژ سالا ١٩٢٩ سىر لىونارد وولى ب كارين لىكهريانى رابوو تا سالا ١٩٣٤. وگورستانا پادشايهتى ديت وتيدا بهيكهريى خوداوهندا دايك هاتنه ديتن كه دزقرن بو چهرخى عوبهيد لسمر شىوازي مارپىچين خوار دگهل ههبوونا هىلا لسمر ملان، ودوو هىلا لسمر پشتى، وسينگين كروفر ويچيك. لىونارد وولى ديتن ل ٲور د ومرزى دوازدى دا ١٩٣٣-١٩٣٤ز. (وينى ١١ أ-ب) و ههر ل ٲور پهيكهرك دن بى سهر وملين پهحن وسينگين كروفر ودوو هىل لسمر پشتا وى ل ومرزى ههشتى ١٩٢٩-١٩٣٠ ز. (وينى ١٢ أ-ب) وهردوو پهيكهري ژ دهمنى عوبهيد ٤٠٠٠-٥٥٠٠ پ.ز بوون. (ur-online)

هندك جهين بژارتى ژ روژ ئاقايى كوردستانى (سوريا) وناقهراستا سوريا :

ئهم دى چينه هندك جهين ههلبژارتى ژ كوردستانا سوريا. چونكه ل ويىرى ژى جهين شويىنهوارى يى كرنك ههنه ژبو تهمام كرنا نهخشى شارستانى ل دهقهري ول جيهانى وژوانا كرى (حلف).

گرى حلف :

ئهو گرعه كه و دهمهكى شارستانى كرنكه كو قوناغا ئىكى به ژ قوناغين (چهرخى بهرى يى نوى-ناقين) (باقر : ٢٠٠٩ : ٢٤٢). چونكه ل كهلهك دهقهريى كوردستانى بهلاق بوويه وتا ناقهراستا ئىراقى. ول پتر ژ ٢٠٠ جهين شىنوارى هاتيه ديتن. وههلبهت دناق كوردستانا سوريا دا ول ناقهراستا سوريا تا دهرييا ناقهراستا بهلاق بوويه. ههروهسا ل كوردستانا باكور ل باشورى توركيا.

گرى حلف (كوزانا كهفن) دكهفت لسمر رووبارى جرجب كو ئىكه ژ چهقن خابوورى ل باكورى روژههلاتا سوريا بد وورانيا ٣ كلم نيزيك شارى (راس العين) دناق پاريزگهها هسهكه دا لسمر سنورين سوري-توركى. زانائى ئەلمانى ماكس فرايهفون كارين لىكهريان وهكه لينى لى ئەنجام دايه لسالين ١٨٩٩-١٩١١-١٩١٣-١٩٢٩. ويشتى بوورينا ٧٧ سالان شاندهكى ههقهبهش هاته دروستكرن ژريشههريا شوينهوارو موزهخانهيان و ئەنتىكىن روژههلاتا ناقهراستا يا كهفن ل بهرلين بههفكارى دگهل زانكوييا توبينگن وزانكوييا بىرن

ژ سالا ٢٠٠٦ وتا سالا ٢٠١٠ز. (تسونىكى: ٢٠١٨ : ٢٩٤). ول ويىرى بو جارا ئىكى جهرك يى ناخى هاتنه ديتن كو تيدا هونهري سىرامىكى كههشتبوو پلهيكه پلهيكه مهزن ژ بيشكهفتنى كو ل دولا ههردوو رووباران دا نههاتبوو رويدان، نه ژبهرى وى دهمنى ونه ل پاش. وكهلهك پهيكهريى خوداوهندا دايك لى هاتنه ديتن ژ تهقنى هاتبوون دروست كرن ب روينشتنا جوارچنچك وچوكين وان كهلهك بلند ودهستين وان ل دور سينگين وان يى كران وسهرى بى شىواز ولهشى ناساى خودان هيل وخالين رهنكاورهنگ كه دبت جوانكارى بن يان ژى جل وبهرك. (رو : ١٩٨٦ : ٩٤).

پهيكهريى خوداوهندا دايك ل دهقهري (ٲور) ل عىراقى

« دهقهرا زاخو، لگهل شان گهورينان هندك گهورينين توشا ئايينى وپهرستنى پهيدا بوون »

دکهفت باکورى روزهه لاتا سوريا، ژ ئالیى باکورقه چیاپین توروس وشارى عامودا، وژ باشورقه چیاپى عبد العزیز، وژ باشورى روزهه لات چیاپى شنگاله، و سیر ماکس مالوان فه کولین لشی جهى کرن لسالا ۱۹۴۳ز. دین چاقدیریا موزهخانا بریتانى و قوتابخانا بریتانى شوینه وارین ئیراقى و ژ سالا ۱۹۹۹ بههقهشى کار هاته کرن ژ لایى ریشه بهریا گشتى یا شوینه واران ل سوريا ژ لایى د. عبد العزیز بغدو و ژ زانکویا لیج پروفیسور تونجا بههفکاری دگهل زانکویا بهرشه لونه یا سه ریخوه دولتر کرووز و دیاربو کو دزقرت بو دهمنى حلفا و دیاربو کو ناکنجى بوونا دهسپیکى ل جاکار بازار دهسپیکریه ل دهروویه رین هزارا شهشى پ.ز. ویداوى هاتیه لسالین ۵۳۰۰ پ.ز. (تسونیکى: ۲۰۱۸: ۹۳). وپهیکه رین هاتین دیتن ل قى جهى لسهر شیوازی ژنه کار روینشتى و دهست لىن سینگان دگهل دیاربوونا سینگان وهه بوونا هیلان لسهر ستوى وملان، وپهیکه ره کى دن ژ موزهخانا بریتانى کو دهست دبه رزه نه دگهل سینگین بچیک و دوو هیلان ژ سینگی تا بنى زکی ولسهر سینگان ژى. هندهک هیل لسهر مل وپیان.

گرگ خستخستووک :

دکهفت لایى چهپى یى نهالا ریجله ل دوور اتیا ۲۵ کم باکورى روژناقای باژیریى همسه کى وپیکدئیت ژ چوار گرین نیزیکی ئیک وپیکهاتینه ژ دهمن جودا جودا، ریشه بهریا گشتى یا شوینه وار و موزهخانا کارین لیگه ریان وهه کولینان ل جهى ناقبری نه انجام داینه ژ سالا ۱۹۸۶-۱۹۹۲ز. وهک بهشهک ژ ههوا قورتالکرنا نیفدهوله تى، جه ب شیوهین هیکی یه، دریژیا وى ۴۵ م وپه حناتیا ۴۰-۴۵ م، وبلندیا ۸ م ژ دهشتى، ول گری خشخشووک یى ئیکى پهیکه رین ژ تهقنى هاتنه دیتن یین ژنه کار ریس و رینشتى بوو دگهل دیاربوونا جهین زیده بوونى وپهیکه رین خوداوهندا دایک کو بو دهمنى حلف دزقرین.

پهیکه رین خوداوهندا دایک ل باستورگ روژناقای تورییا :

حاجیلهر :

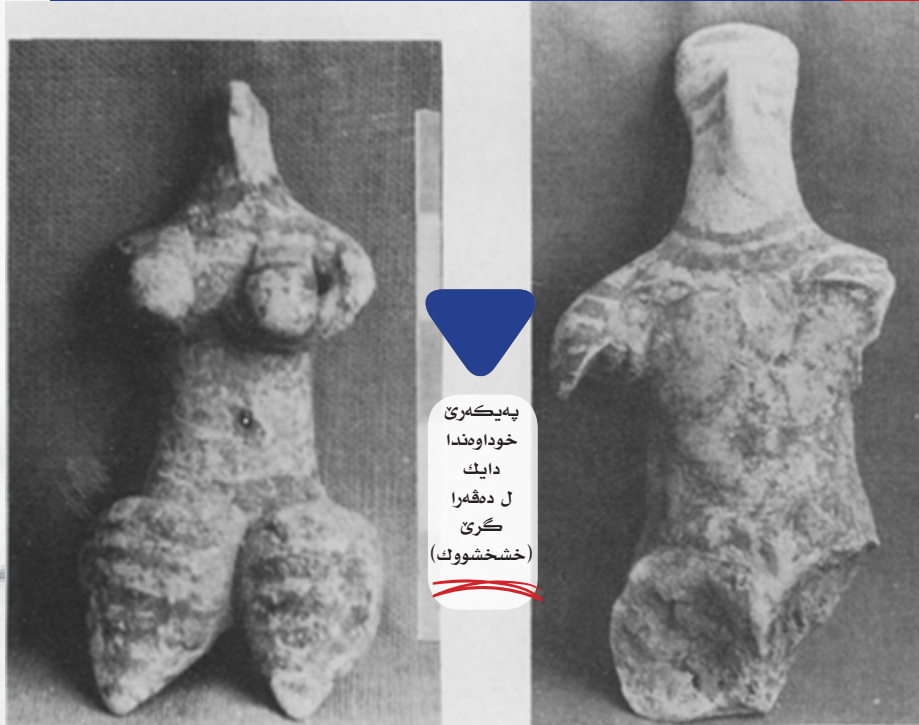
سه راری دوور بوونا قى جهى ژ باژیری زاخو لى مه تیبینی کر پهیکه رین دایک ل قى جهى شوینه وارى ژ تورییا هاتینه دیتن کو دیروکا وى دزقرت بو نیزیکی ۶۷۵۰ پ.ز. و نه و پهیکه رین خوداوهندا دایک نه وین ل قى جهى هاتینه دیتن وهک پهیکه رین دی نه، چونکه دهستین وان لسهر سینگی نه ودریژن ونه لىن سینگی نه و وینى وى ناماژیه لسهر قى چه تدى.

جهى حاجیلهر کهفتترین جهى ناکنجى بوونى یه ل نه نادولا روژناقای، ل نیزیکی باژیری بوردور یى نوکه (اوتیس: ۱۹۸۸: ۱۸۶). ول سالا ۱۹۵۷ (جیم میلارت) ئیکهم خندهک قى جهى دا کولا، و چوار و مرزا و بو ماوى ۱۲۱ روژان کارکریه، تیدا روشه نبریا چه رخی بهری یى نوى دیارکر و خوداوهندی دایک یین هاتینه دیتن دهستین وان یى لسهر سینگین وان وراوهستیاى نه.

« ل گرگ خستخستووک یى ئیکى پهیکه رین ژ تهقنى هاتنه دیتن یین ژنه کار ریس و رینشتى بوو دگهل دیاربوونا جهین زیده بوونى وپهیکه رین خوداوهندا دایک کو بو دهمنى حلف دزقرین. »

« هه مەم ئاماژە بو
وگ چەندگ دچن
کو ل شە دەشەرگ
ژی وەك دەشەرین
دی باوهرین ئایینی
هەبوون و ئاکنجیین
زاخو پەپوونەدبەکا
تتارستانە دگەل
دەشەرین دەور و بەر
هەبوون.
»

پەیکەرئ
خوداوەندا
دایک
ل دەقەرا
گرئ
(خەشخەشووک)

سالوختەتین خوداوەندا دایک یا تتارگ زاخو :

پەیکەرەك ژ (ئاخ سورگن) هاتیە دروستكرن ورنەگئ وئ بو
رەنگئ زەر یئ پیتئ دچت. بئ سەرە وئ پارچەیا خواری یە. زەندئ راستئ
شكەستی یە. وپارچەیهك ژ دەستی یئ لسەر سینگی یە. و دەستی چەپئ
دروسته دگەل شكەستنهكا كئیم. وسینگ ب باشی دیارن. وشكەستنهك
هەیه د سینگی چەپئ دە. وسینگئ وئ بچیکن. یا لێەر دەستی مە بتئ بەشئ
ناقەرسته ژ پەیکەرئ. زەند دریزكرینه وراستن وسینگئ خوە یئ گرتین.
وسئ خال لسەر دەستی هەنە وهیلەك لسەر سینگی برەنگئ قەهوای تازی.
وهیلەك لسەر تەنشتئ. وخالەك لسەر بەشئ سەری ژ پشتئ. وهیلەكا
ستوینی لسەر زکی بەئ دوینەئ دا دیار ناكە. د كویراتیا ۲:۵م دگەل
هەندەك ئامانان یئ كلكاری وەندەك بەرین بچووگ لسەر وئئ دلی هاتە
دیئان. وقەبارئ پەیکەرئ ژ تەنشتئ تا پاتكئ ۵.۵ سم ودریزیا زەندئ تا
سینگی ۵ سم. وپەحناتیا پاتكئ ۲.۵ سم وپەحناتیا تەنشتئ ۳ سم.

A

پەیکەرئ
خوداوەندا
دایک
ل بازیرئ
زاخو

B

جھٹ قہدیتنا پھیکہری دایک ل باڑیری زاخو

۱- جھٹ قہدیتنا پھیکہری

۲- تاخے کیستہ

۳- قشلا کہفن (کہلا زاخو)

۴- کولانا جوھیان

«
خواندنا قہ پھیکہری گرنگیہکا
تایبہت ھہیہ، چونکہ بریکا وی
دیروکا ٹاکنجی بوونا مروقی ل زاخو
دیاردبت، وکھشنتایا باڑیری دیاردبت.
»

ٹہنجام :

ھہمی ناماژہ بو وی چہندی دچن کو ل قہی دمقہری زی وھک دمقہریں دی باومریں تایینی ھہبوون وٹاکنجین زاخو پھیوہندیہکا شارستانی ھہبوون دگھل دمقہریں دمورویہر، وکرنک ٹہوہ کو پھیکہری ل زاخو ھاتیہ دیتن خالیں ھہقبہش وجوداھیں ھہنہ دگھل پھیکہریں دمقہریں دی، پتیریا پھیکہریں دمہی حلف دہستین وان ل بن سینگین وانن. دگھل مہزناتیا سینگان، وھک پھیکہریں (جوخامامی) و (یارم تہپہ) و (کری خشخشووک) و کری حلف بخوہ، ویا ھہقبہشجرکہکی فہخاری یہ ژ (حاجیلہر)، لسہر شیوازی ژنہکی و دہستی وی لسہر سینگا، وپھیکہرہکی دی ژ حاجیلہر ب رھنگی رھش و دہست لسہر سینگان، وھندہک پھیکہر ژ دمہی حلف ژ نالیی ناقہروکی قہ نیژیکن ژیی زاخو ٹہوڑی پھیکہری خوداوندنا دایک ژ یارم تہپہ)، وٹیزیکترین پھیکہر ٹہوین ل کورستانا پادشایہتی ل (ٹور و ٹہریدو) ژبہر گہلہک ٹہگہران ژ وانا :

۳. قہباری سینگی ل پھیکہری زاخو بچووکن وھک یین ل ٹور وپتیریا پھیکہریں حلف قہباری وان مہزنہ، و دہست ل بن سینگان یان دھلکرن، ول حلف ل یارم تہپہ سینگ بچووکن چوار گوشہ ۱۹.

۴. پتیریا پھیکہریں حلف روینشتی نہ، لی پھیکہری زاخو راوہستیای یہ.

۵. مل د چہرخ عوبہید دا پھحن، لی لسہر دمہی حلف مل بہرہف خوری نہ.

وونینہین پھیکہری خوداوندی زاخو ناماژنہ بو ھندہک خالیں مہ دیارکریں، ول دویشاوی بہراوردا مہ کری یا خوداوندنا دایک یا زاخو دگھل پھیکہریں حلف و عوبہید دیارو کو پھیکہری خوداوندنا دایک یا زاخو دزفرت بو چہرخ بہری یی کانزای - ناقین کودزفرت بو ہزارا پینجی پ. ن. و دمریارہی دمہی دبت بزفرت بو دو ماھیا دمہی حلف و دہسپیکا دمہی عوبہید .

۱. ھیلین لسہر دہستین پھیکہریں حلف پتیریا وان زرافن، وھیلین ھہین لسہر دریژیا زہندی وپرمنگین قہکری وھک سور وزہرول پھیکہریں عوبہید ھیل ستیرن وپرہنگین کرتی.

۲. ل پھیکہری زاخو ھیل لسہر ہشتی ھہنہ، ولسہر سینگا و تہنشتی وھیلہک دریژ لسہر زکی وھک یین ل ٹور.

جارہک دی دی بیژم کو خواندنا قہ پھیکہری گرنگیہکا تایبہت ھہیہ، چونکہ بریکا وی دیروکا ٹاکنجی بوونا مروقی ل زاخو دیاردبت، وکھشنتایا باڑیری دیاردبت، دی بتہ ژیدہرہک بو قہکولہر وخواندکارین شوینہواران ژبو زمنگین کرنا قہکولینین وان، ھہروسا دی بتہ ٹہگہری لیکہریانین ریکخستی ل باڑیری زاخو ل پاشہروڑی.

- ليستا زیدمران :

1. الواقدي , الامام محمد بن عمر : تاريخ فتوح الجزيرة والخابور وديار بكر والعراق , تحقيق , عبدالعزيز فياض حرفوش , دار البشائر , دمشق , 1996 م .
2. المقدسي , محمد بن احمد : احسن التقاسيم في معرفة الاقاليم , مكتبة مدبولي , القاهرة , 1991 م .
3. النجم , حسين يوسف حازم : تقديس الخصوبة عند سكان عصور ما قبل التاريخ في العراق , مجلة اداب الرافدين , عدد 59 , 2011 م .
4. ابوالصوف , بهنام : التنقيب في تل قالينج اغا , مجلة سومر المجلد 25 , بغداد , 1969
5. اوتيس , ديفيد و جوان : نشوء الحضارة , ت لطفي الخوري , دار الشؤون الثقافية العامة , بغداد , ط 1 , 1988 م .
6. برويسر , كونراد : المباني الاثرية في شمال بلاد الرافدين في العصور المسيحية القديمة والاسلامية , ترجمة , علي يحيى منصور , دار الخلود , بيروت , 1981 م .
7. باقر , طه : مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة , ج 1 , ط 1 , دار الوراق للنشر المحدودة, 2009 م .
8. تسونيكبي , اكبر : تاريخ سورية في مئة موقع اثري , تعريب , يوسف كنجو , مؤسسة الصالحاني , دمشق , 2018 م .
9. حنون , نائل : شخصية الالهة الام ودور الالهة (انا) عشتار في النصوص السومرية والاكادية , مجلة سومر , المجلد 34 , بغداد , 1978
10. حجارة , اسماعيل حسين : دمی من تل قالينج اغا , مجلة سومر , المجلد 26 , بغداد . 1970 .
11. رو , جورج : العراق القديم , العراق القديم , ترجمة , حسين علوان حسين , دار الشؤون الثقافية , بغداد , 1986 م .
12. رزفان , سعيد حاج صديق : زاخو تاريخ وصور , دهوك , 2015 م .
13. زينفون , حملة العشرة الاف (الحملة على فارس) , ترجمة , يعقوب افرام منصور . مكتبة الاسكندرية .
14. ساكر , هاري : عظمة بابل , ترجمة , عامر سليمان , مؤسسة دار الكتب للطباعة والنشر , الموصل , 1979 م .
15. كسار , اكرم عبد كسار : قراءة في نتاجات الانسان الفنية الاولى , مجلة سومر , مجلد 39 , بغداد , 1983 م .
16. AL-MAQDISSI , Michel : Chronique des activités archéologiques en Syrie (II) Institut Francais du Proche-Orient , 1995 , <http://www.jstor.org/stable/4199118>
17. Brame,MaximeNicolas , (2014) . Revisiting Hacilar .
18. <https://www.researchgate.net/publication/267632615>
19. Braidwood , Robert , j , & Howe , Bruce , (1960) . Prehistoric Investigations in Iraqi Kurdistan .
20. <http://www.iraqinhistory.com/category/93-prehistoric-mesopotamia>
21. <http://www.ur-online.org/term/56/?subj-page=42>
22. <http://www.corona.cast.urak.edu/atlas>
23. <http://users.stlcc.edu/mfuller/hacilar.html>
24. Merpert . N . I . Munchaev . R . M . Bader . N . O . (1981) The Investigations of the Soviet expedition in Iraq , sumer , 34 . No . 1 – 2 .
25. 24 - Merpert . N . Y . A . Munchaev . R . M . Bader . N . O . (1984) Archeological studies in the Sinjar Valley , sumer , 43 . No . 1-2 .